
РОЗДІЛ 2 ІСТОРИЧНІ, ФІЛОСОФСЬКІ, ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

УДК 331.548:373.5.046-021.66(045)

Белан Т. Г., Берізко А. О.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

У статті описується профорієнтаційна робота як науково обґрунтована система підготовки молоді до вільного та самостійного вибору професії. Виділено компоненти профорієнтаційної роботи, з'ясовано, що профорієнтаційна робота включає три аспекти: психолого-педагогічний, медико-фізіологічний, соціально-економічний. У статті розглядаються питання необхідності застосування сучасних методів та форм профорієнтаційної роботи з учнями та батьками. Також наголошується на систематичності та постійності проведення профорієнтаційних заходів, особливо в старшій школі.

Ключові слова: професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, форми і методи професійної орієнтації, вибір професії, учні старших класів.

Постановка проблеми. Проблема вибору майбутньої професії випускниками загальноосвітніх навчальних закладів є актуальною і відповідальною в наш час. Саме свідомий та правильний вибір майбутньої професійної діяльності, яка б відповідала інтересам, нахилам та вподобанням учнів забезпечить реалізацію життєвих планів, досягнення поставлених цілей, постійний особистісний розвиток, позитивне ставлення до себе і до суспільства, посилить задоволеність життям. Допомогти випускникам з професійним самовизначенням, активізувати учнів до самостійного вибору професії забезпечить чітко поставлена профорієнтаційна робота.

Основна мета профорієнтаційної роботи в школі – надання реальної допомоги учням старших класів у виборі майбутньої професії. Обґрунтований професійний вибір – це власне рішення людини, яка усвідомлює відповідальність при плануванні перспектив свого розвитку, тому учні в період вибору професії особливо потребують допомоги з боку дорослих: педагогів, батьків, психологів. Самостійне усвідомлене рішення щодо обрання майбутньої професії, причому без сторонньої допомоги – це результат професійної орієнтації. Для досягнення такого результату в загальноосвітньому навчальному закладі повинна сформуватися повноцінна, системна профорієнтація, спрямована на поступове формування особистості учня як суб'єкта професійного самовизначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам профорієнтаційної роботи присвятили свої роботи такі науковці: Ананко Т., Бруенко М., Гладкова В., Гудкова Є., Дуденко Н., Загребнюк Ю., Єлова Т., Клімов Є., Пономаренко О., Янцур М.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є дослідити організацію профорієнтаційної роботи учнів старших класів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення спеціально організованої профорієнтаційної роботи значно підсилює вплив навчально-виховного процесу на вибір професії кожним школярем. Профорієнтаційна робота повинна здійснюватися на всіх вікових етапах, але саме період ранньої юності є найбільш сензитивним для формування готовності учня до професійного самовизначення.

© Белан Т. Г., Берізко А. О., 2017

Професійне самовизначення – це вибір майбутньої професійної діяльності, в якій людина може себе реалізувати, бути найбільш корисною суспільству, в якому живе. Старшокласники повинні усвідомлювати, що сьогодні домогтися успіху може тільки той, хто має хорошу професійну підготовку, володіє навичками спілкування, здатністю пристосовуватись до мінливих умов праці, витримувати конкуренцію за наявності безробіття. Тому однією з проблем сучасного суспільства є проблема професійного самовизначення старшокласників [4, с. 16].

Бруєнко М. розглядає вибір професії як багатоетапний процес утворення та прийняття рішення і виділяє п'ять етапів. На першому етапі виникає проблема вибору професії, приймається рішення. Другий етап пов'язаний із з'ясуванням джерел інформації та компетентних осіб, що в змозі допомагати у виборі професії. Третій етап – збір інформації, що відображає суттєві моменти конкретної ситуації вибору. На четвертому етапі формується узагальнене уявлення про ситуацію вибору професії. П'ятий етап – пошук варіантів вирішення, їх оцінка. На заключному, шостому етапі, робиться остаточний усвідомлений вибір професії [1, с. 588].

Янцур М. розглядає професійну орієнтацію як систему соціально-економічних, правових, психолого-педагогічних, медико-фізіологічних та виробничо-технічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного, свідомого особистісно-зорієнтованого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації та самоствердження в професійній діяльності [6, с. 52].

Загребнюк Ю. характеризує профорієнтацію як науково обґрунтовану систему підготовки молоді до вільного та самостійного вибору професії, покликану враховувати як індивідуальні особливості кожної особистості, так і необхідність повноцінного розподілу трудових ресурсів в інтересах суспільства [5, с. 148].

Янцур М. виділяє такі взаємопов'язані компоненти профорієнтаційної роботи з молоддю: професійну інформацію, попередню профорієнтаційну психодіагностику, професійну активізацію, професійну консультацію, професійний добір (відбір), соціально-професійну адаптацію, професійну переорієнтацію, професійне виховання та розвиток. Професійна інформація поділяється на професійну інформацію, професійну пропаганду, професійну агітацію. Попередня профорієнтаційна психодіагностика поділяється на: словесно-зорову (бесіда, спостереження), бланкову (опитувальники, анкети, тести), апаратурну (прилади, тренажери), комп'ютерну (ПЕОМ різних типів). Професійна активізація – це професійні проби, суспільно-корисна праця, творча і дослідницька діяльність, трудове, профільне, професійне навчання. Професійна консультація поділяється на діагностичну, медичну, довідкову, формувально-коректувальну. Професійний добір (відбір) буває медичний, соціально-психологічний, психофізіологічний, педагогічний. Соціально-професійну адаптацію вчений поділяє на професійну та соціально-психологічну. Професійна переорієнтація поділяється на такі етапи: закінчення роботи за попередньою професією; безробіття і вибір нової професії, оволодіння новою професією [6, с. 52-54].

Професійне виховання та розвиток передбачають формування і вдосконалення в молодій людині професійно необхідних і важливих якостей, насамперед, професійної спрямованості і адекватної самооцінки, професійного обов'язку, честі, гідності, етики і відповідальності, розвиток професійного досвіду і майстерності особистості [6, с. 59].

Гудкова Є. виділяє три аспекти професійної орієнтації: психолого-педагогічний, медико-фізіологічний, соціально-економічний. Психолого-педагогічний аспект впливає на професійні інтереси молодих людей, сприяє формуванню позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особистості і суспільства. Одним із завдань цього аспекту – це підготувати молодих людей до подальшого збагачення культури суспільства, до саморозвитку та реалізації своїх можливостей на благо суспільного розвитку. Медико-фізіологічний аспект передбачає при виборі професії врахування вимог до здоров'я і окремих фізичних якостей, необхідних для певної діяльності. Також важливо, щоб молода людина, обираючи майбутню професію, мала уявлення про те, як буде впливати професійна діяльність на здоров'я і поведінку людини в майбутньому. Суть соціально-економічного аспекту полягає в тому, що вибір професії та подальша професіоналізація особистості припускають процес засвоєння певної системи знань, норм, навичок, що дозволяють здійснювати професійну діяльність. Економічне завдання – це прагнення до найкращого використання основних національних ресурсів країни, а саме: людей, їх можливостей і прагнень. Кожна держава, має створювати умови для громадян, щоб вони набували майстерності і знань, прагнули б до самореалізації, працювали там, де їм подобається, де вони зможуть проявити свої обдарування і тоді держава буде процвітати. Соціальне завдання полягає у формуванні ціннісних орієнтацій молоді в професійному самовизначенні, де робиться акцент на вивченні вимог до кваліфікації працівника тієї або іншої сфери. Таким чином, узгодження особистих і громадських інтересів виступає як показник ефективності професійної орієнтації [2, с. 39-40].

Профорієнтаційна робота з учнями старших класів спрямована на підготовку учнів до свідомого вибору професії, визначення свого місця у суспільстві. У школі профорієнтаційну роботу з учнями проводять класні керівники, вчителі-предметники, бібліотекарі, педагоги-організатори, керівники гуртків у позаурочний час, викладачі вищих навчальних закладів, студенти, використовуючи широкий спектр форм і методів профорієнтаційного впливу на особистість школяра.

До основних форм профорієнтаційної роботи, які активізують учнів до свідомого вибору професії, відносимо масові, групові та індивідуальні. Вибір конкретної форми зумовлюється завданнями профорієнтації, індивідуальними особливостями учнів, об'єктивними обставинами.

Індивідуальні форми профорієнтації використовуються з конкретним учнем, це може бути бесіда щодо вибору майбутньої професії, консультація щодо вступу у вищий навчальний заклад, індивідуальна діагностика; групові – робота з класом, наприклад, гра з профорієнтаційною метою, розповідь, групова діагностика, семінар, тренінг; масові – це робота з великою кількістю учнів, наприклад, міжшкільні профорієнтаційні заходи, презентації факультетів вищих навчальних закладів, профорієнтаційні ярмарки професій.

Класна година продовжує залишатися однією з найпоширеніших форм організації групової роботи з учнями. Основна вимога до проведення класної години з метою профорієнтації – це активна участь усіх учнів. Окремі учні або групи учнів виконують доручення, пов'язані з темою класної години (збирають матеріал, оформлюють стенди, альбоми тощо). Таке проведення класної години поєднується з іншими формами профорієнтаційної роботи.

Форми профорієнтаційної роботи можна класифікувати в залежності від методики впливу: вербальні або словесні (збори, лекції, доповіді, читачькі конференції, диспути, зустрічі, усні журнали, бесіди й тощо); практичні (походи, екскурсії, конкурси, заняття гуртків, тренінги тощо); наочні (виставки творчості, книжкові виставки, тематичні стенди тощо).

У профорієнтаційній роботі із старшокласниками використовуються різноманітні методи, найпоширенішими серед них є такі: розповідь, пояснення, бесіда, лекція про професії; профорієнтаційні контрастні виставки, на заняттях з різних навчальних предметів; доповіді учнів про окремі сторони професій; профорієнтаційні ігри (ділові, рольові, дидактичні, адаптаційні); профорієнтаційні змагальні методи (анagramи, загадки, кросворди, прислів'я, ребуси); профорієнтаційні пошукові методи (проблемний виклад, диспут, евристичні бесіди, дослідження професій на теми вибору професій) [6, с.192].

Найпоширеніший метод профорієнтаційної роботи – це бесіда. Бесіда проводиться з метою ознайомлення учнів зі світом професій, орієнтирами професійного самовизначення, системного професійного навчання та підготовки в регіоні, особливостями та умовами трудової зайнятості населення. Для участі в бесіді можна запросити представника професії, про яку йде мова, фахівців різних соціальних служб, працівників професійних навчальних закладів, студентів.

Бесіди, пов'язані з профорієнтацією, мають проводитись спеціально підготовленими профконсультантами – психологами і педагогами, медиками і соціологами. В умовах школи цей процес має бути тривалим і охоплювати якомога ширший діапазон класів. Фактично, профорієнтація в школі – це організація і керівництво цілеспрямованою багаторічною діяльністю учня у його професійному самовизначенні [1, с. 589].

Дуденко Н. наголошує на тому, що ефективність профорієнтаційної діяльності забезпечать активні форми та методи роботи. Залежно від мети, завдань та змісту науковець поділяє їх на:

– діагностичні, які спрямовані на вивчення особистості учня, його інтересів, нахилів, здібностей з метою виявлення їх відповідності обраній професії;

– інформаційно-просвітницькі, у ході яких учням розповідається про канали працевлаштування, умови прийому на роботу і навчання, надається інформація про світ професій та вимоги, які ставляться до людини [3, с. 156].

У процесі профорієнтаційної роботи використовують ще й такі форми взаємодії із старшокласниками: анкетування, тестування, комп'ютерна діагностика, профорієнтаційні опитувальники, профорієнтаційні консультації учнів та їх батьків, профорієнтаційні ігри (адаптаційні та спеціальні квести), зустрічі-консультації викладачів і студентів з батьками, вчителями та учнями. Викладачі вищих навчальних закладів організують такі профорієнтаційні заходи: дні відкритих дверей; екскурсії до вищих навчальних закладів, до музеїв, що знаходяться у ВНЗ, підготовчі курси, олімпіади, універсиади, виставки творчих робіт студентів, майстер-класи викладачів та студентів, тренінги, семінари, інформування учнів про професії шляхом поширення друкованої продукції (рекламно-інформаційні листівки, буклети), створення електронних ресурсів з профорієнтації (сайти, електронні бібліотеки тощо), організація рекламної діяльності (вихід оголошень, публікацій у періодичній пресі).

При виборі майбутньої професії має велике значення робота з батьками. Проте вплив батьків на вибір професії учнями не завжди буває позитивним. Це пояснюється тим, що самі батьки не завжди мають правильне уявлення про ту або іншу професію, а також часто неправильно оцінюють можливості своїх дітей. У процесі проведення індивідуальних бесід з батьками відбувається взаємний обмін необхідною інформацією про інтереси, схильності і професійні наміри дітей. У зв'язку з цим класним керівником, учителям, психологу, викладачам потрібно проводити бесіди з батьками, роз'яснювати їм можливості їхніх дітей.

Батьківські збори – це одна з основних форм роботи з батьками, де відбувається взаємний обмін думками, ідеями. Батьківські збори можуть проходити у вигляді «круглого столу», тематичної дискусії батьків із запрошеними фахівцями.

Також у роботі з батьками застосовують індивідуальні тематичні консультації. Консультації з батьками корисні як для самих батьків, так і для вчителя. Обмінявшись інформацією, обидві сторони, можливо, прийдуть до взаємної згоди щодо конкретних форм батьківського сприяння. У профорієнтаційній роботі з батьками можна застосовувати ще й такі методи як диспут, дискусія, обмін думками, екскурсії до університету або на підприємство, виступи студентів та викладачів на батьківських зборах, показ кінофільмів спеціалістами з профорієнтації тощо.

Висновки. Вибір майбутньої професії – це питання, яке хвилює учнів старших класів та їх батьків, так як це вибір свого місця в житті, подальшого шляху професійної діяльності. Тому профорієнтаційна робота повинна проводитися на кожному віковому етапі життя дитини і бути системною, плановою, послідовною, особливо для учнів старших класів. Для правильного вибору майбутньої професії учням потрібна допомога, яка забезпечила б всю необхідну інформацію про затребувані професії сучасності. Професійна орієнтація має сформувати об'єктивне ставлення до себе, праці, суспільства, майбутньої професії, ознайомити із різноманіттям професій, правилами вибору майбутньої професії, співставляти свої можливості з вимогами професій і потребою їх на ринку праці.

Використані джерела

1. Бруєнко М.О. Особливості профорієнтаційної роботи психолога із старшокласниками загальноосвітньої школи / М.О. Бруєнко // Молодий вчений. Психологічні науки. 2016. – № 3 (30). – С. 588-592
2. Гудкова Е.В. Основы профориентации и профессионального консультирования: [Учебное пособие] / под ред. Е.Л. Солдатовой. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 125 с.
3. Дуденко Н.А. Профориєнтаційна робота в школі / Н.А. Дуденко // Таврійський вісник освіти. – 2016. – №1 (53). – С. 152-159
4. Слова Т. Професійне самовизначення як педагогічна категорія / Т. Слова // Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки: серія Педагогічні науки. – 2016. – № 2 (304). – Т. 2. – С. 16-23.
5. Загребнюк Ю.В. Професійне самовизначення учнів як соціально-педагогічна проблема / Ю.В. Загребнюк // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Педагогічні науки. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2013. – Ч. 2. – С.146-151.
6. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи: [Курс лекцій: навчальний посібник] / М.С. Янцур. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 464 с.

Belan T., Berizko A.

FEATURES OF VOCATIONAL GUIDANCE OF SENIOR PUPILS

Vocational guidance as scientifically based training system of young people for a free and independent choice of profession is described in the article. Interrelated components of vocational guidance, namely professional information, pre-vocational psychodiagnostics, professional activation, professional consultation, professional recruitment and selection, social and professional adaptation, professional reorientation, professional education and development were selected. It was found that vocational work includes three aspects psychological, educational, medical and physiological, social economic. The essence of every aspect of vocational guidance were disclosed.

Attention is drawn to the fact that vocational activity is a multistage process of formation and decision-making and five stages are considered. The problem of choosing a profession appears on the first stage and a decision is accepted. The second stage is associated with clarifying information sources, qualified people who are able to assist in choosing a profession. The third stage is gathering information that reflects the significant moments of the particular situation of choice. A generalized picture of the situation of profession choices is formed on the fourth step. The fifth stage is the search for solutions and their score. In the final sixth stage the final conscious choice of profession is made.

The need to use modern methods and forms of vocational guidance in educational institutions is considered in the article. Attention is paid to the fact that during vocational guidance such forms of work with students as mass, group and individual are important. As for vocational guidance methods, the article stressed the following: verbal or wordy (story, lectures, reports, readers' conferences, debates, meetings, oral magazines, interviews); practical (trips, excursions, competitions, occupation groups, trainings); visual (exhibition of art, book exhibitions, thematic stands). It is also emphasized the organization of vocational guidance of parents who pay great attention to the issue of the choice of future profession of their children.

The attention is focused on that the vocational work with students in high school should be conducted by subject teachers, social workers, psychologists, representatives of higher educational institutions. Measures of professional orientation content should be conducted systematically, planned, constantly, especially in high school.

Key words: vocational guidance, vocational work, forms and methods of vocational guidance, senior pupils.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2017 р.